

A photograph of three business professionals in an office setting. A man in a white shirt and dark vest is pointing at a laptop screen. A woman in a white shirt and dark vest is looking at the screen with a slight smile. Another man in a light blue shirt is leaning over their shoulders, also looking at the screen. The background is bright and slightly blurred, suggesting a modern office environment. A large purple shape is overlaid on the left side of the image, and a large orange shape is overlaid at the bottom.

ONDERNEMERSVERTROUWEN MINDER HOOG

Conjunctuurenquête Nederland
Derde kwartaal 2019

eib
Economisch Instituut
voor de Bouw

MKB
Nederland

V N O N C W

KVK

Voorwoord

Dit rapport bevat de belangrijkste uitkomsten van de Conjunctuurenquête Nederland van het derde kwartaal 2019.

De Conjunctuurenquête Nederland brengt voor het Nederlandse bedrijfsleven vier keer per jaar de belangrijkste ontwikkelingen en verwachtingen in kaart, uitgesplitst naar regio, bedrijfstak en bedrijfsgrootte. De resultaten vormen de basis voor het ondernemersvertrouwen. Deze samenvattende stemmingsindicator geeft de richting aan waarin de Nederlandse economie, specifieke bedrijfstakken of regio's zich waarschijnlijk zullen ontwikkelen.

Samenwerking

De Conjunctuurenquête Nederland is een gezamenlijk onderzoek van het CBS, KVK, EIB, MKB Nederland en VNO-NCW, met de steun van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat. Doel van de samenwerking is completere informatie over het niet-financiële bedrijfsleven te vergaren tegen minder administratieve lasten.

Saldo's

Deze rapportage werkt met saldo's. Een saldo ontstaat door het percentage ondernemers dat zijn ervaring of verwachting als negatief ziet, af te trekken van het percentage dat een positieve ervaring of verwachting meldt. Als bijvoorbeeld 10 procent van de ondernemers een dalende omzet had en 20 procent een stijgende omzet, ontstaat een saldo van +10 procent. Het saldo geeft in één oogopslag weer of de stemming onder ondernemers positief of negatief is en in welke mate.

Seizoenpatronen

Bij de interpretatie van de cijfers dient rekening te worden gehouden met seizoeninvloeden. Deze spelen bij sommige variabelen een rol, zoals bij omzetten in de landbouw en horeca. Om een uitkomst in een beter perspectief te kunnen plaatsen, verdient een vergelijking met dezelfde periode een jaar eerder om die reden de

voorkeur boven een vergelijking met een kwartaal eerder. Voor het samenstellen van de indicatoren van het ondernemersvertrouwen, worden de onderliggende variabelen wél gecorrigeerd voor seizoenpatronen. Hierdoor kan het vertrouwen elk kwartaal worden vergeleken met een eerder kwartaal.

Het niet-financiële bedrijfsleven

Het niet-financiële bedrijfsleven is een samentelling van secties A Landbouw, bosbouw en visserij, B Winning van delfstoffen, C Industrie, F Bouwnijverheid, G Groot- en detailhandel; reparatie van auto's, H Vervoer en opslag, I Logies-, maaltijd- en drankverstrekking, J Informatie en communicatie, L Verhuur van en handel in onroerend goed, M Advisering, onderzoek en overige specialistische zakelijke dienstverlening, N Verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening, R Cultuur, sport en recreatie, S Overige dienstverlening.

Waarneemperiode

De gegevens voor deze publicatie zijn verzameld in de maand juli 2019.

Dit rapport is gepubliceerd op 15 augustus 2019. Het rapport van de Conjunctuurenquête vierde kwartaal 2019 wordt naar verwachting op 14 november 2019 gepubliceerd op ondernemersplein.kvk.nl/coen. Alle cijfers die in deze Conjunctuurenquête Nederland staan, zijn te vinden op opendata.cbs.nl.

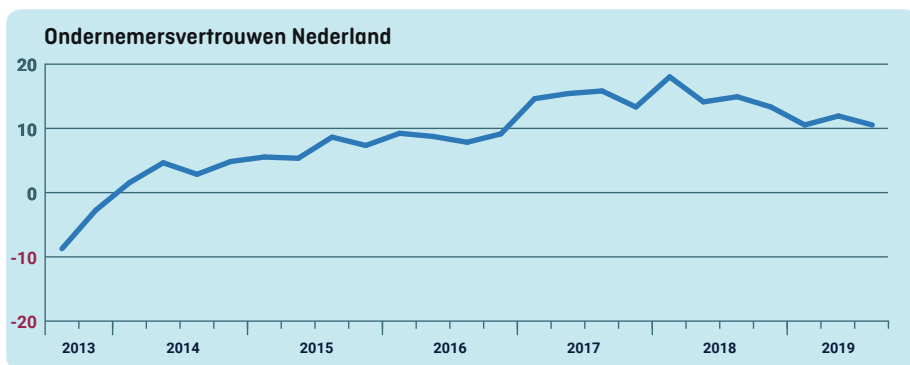
Ondernemersvertrouwen minder hoog

Het ondernemersvertrouwen ligt aan het begin van het derde kwartaal 1,4 punt lager dan een kwartaal eerder. De stemmingsindicator van ondernemend Nederland komt uit op 10,6. Ondanks de daling hebben de optimisten onder de ondernemers nog ruimschoots de overhand op de negatief gestemde collega's.

In de sector Informatie en communicatie is het vertrouwen met 25,0 het grootst. In de voorgaande elf kwartalen waren de ondernemers in de bouw onafgebroken het meest optimistisch. Het vertrouwen in die branche bevindt zich aan het begin van het derde kwartaal met 20,6 weliswaar enkele punten lager dan in het vorige kwartaal, maar nog steeds op een hoog niveau. Onder de ondernemers in de autohandel- en reparatie is het sentiment met -12,7 negatief.

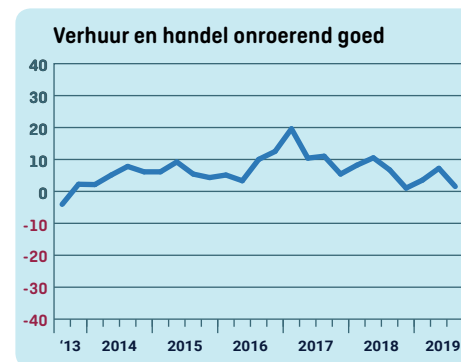
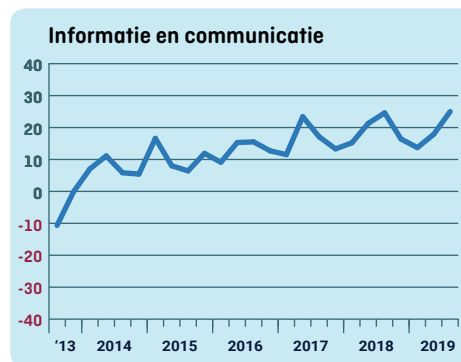
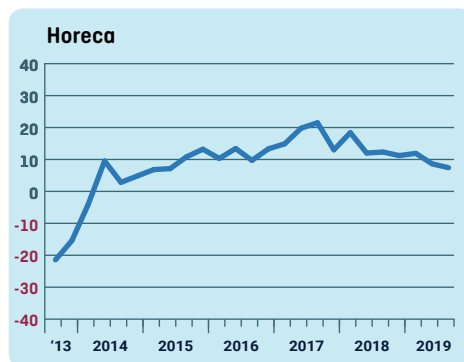
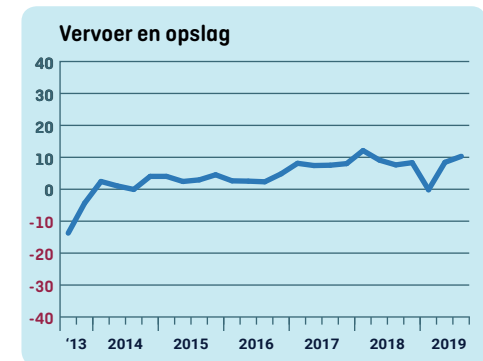
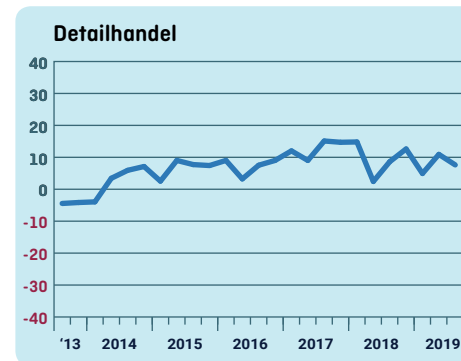
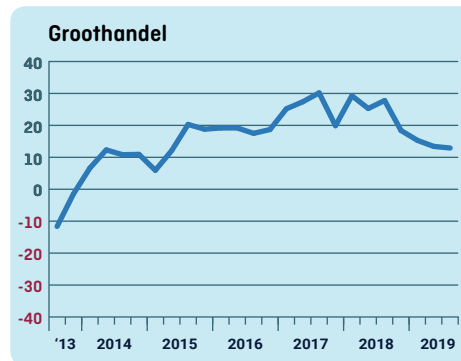
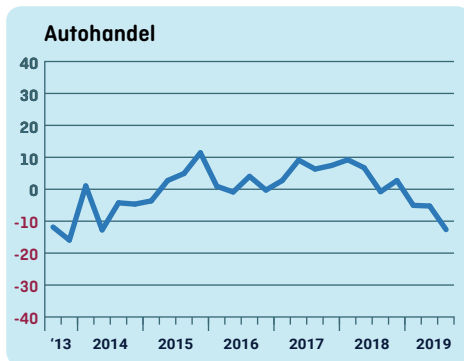
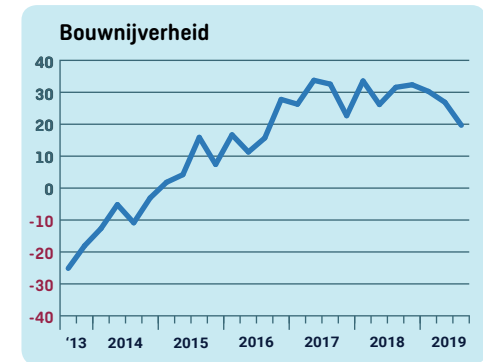
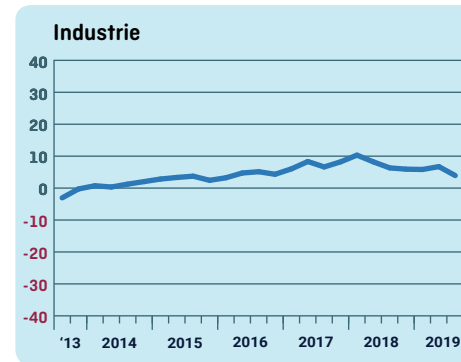
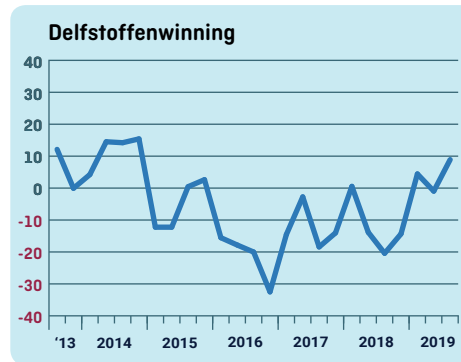
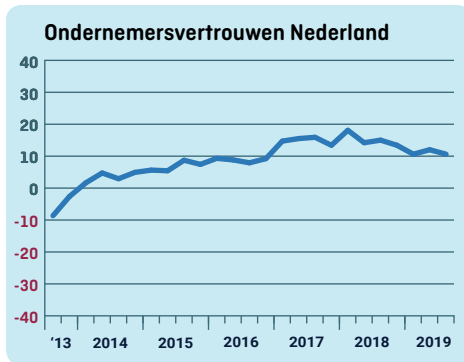
Verder in deze rapportage

Afname ondernemersvertrouwen na stijging in vorig kwartaal	5
Ondernemers minder positief	7
Hoogste ondernemersvertrouwen binnen sector informatie en communicatie	8
Autohandel en -reparatie verwacht moeilijke periode	9
Financiering grotere belemmering voor kleine dan voor grote bedrijven	9
Regionale verwachtingen	10

Bron: CBS, EIB, KVK, MKB Nederland, VNO-NCW. Detailinformatie (conform de webtoegankelijkheidsrichtlijnen voor visueel beperkten) vindt u op [StatLine](#).

Ondernemersvertrouwen per sector Uitkomsten derde kwartaal 2019

Afname ondernemersvertrouwen na stijging in vorig kwartaal

Het ondernemersvertrouwen, de stemmingsindicator van het Nederlandse bedrijfsleven, staat in het derde kwartaal op 10,6. Daarmee komt het vertrouwen 1,4 punt lager uit dan drie maanden geleden en bevindt het zich op hetzelfde niveau als in het eerste kwartaal van dit jaar.

Er zijn forse verschillen tussen de sectoren voor wat betreft het ondernemersvertrouwen. Het meest positief zijn ondernemers in de sector informatie en communicatie, gevolgd door ondernemers in de bouw. Het sentiment bij ondernemers in de autohandel en – reparatie is zeer negatief.

Grootste afname vertrouwen autobranche

De afname van het ondernemersvertrouwen is het sterkst in de autobranche. Het vertrouwen in de branche, dat al negatief was, is met 7,4 punten afgenomen tot een niveau van -12,7. Daarmee is de stemming in deze branche voor het derde kwartaal op rij negatief. De verdere afname van het vertrouwen wordt grotendeels veroorzaakt door negatieve omzetverwachtingen voor het derde kwartaal.

Vertrouwen bouw positief ondanks afname

In de bouw kwam de indicator uit op 20,6. Daarmee zijn bouwondernemers nog steeds zeer positief gestemd, maar het vertrouwen komt 7,2 punten lager uit dan drie maanden geleden. Het ondernemersvertrouwen in de bouw is opgebouwd uit de in het voorgaande kwartaal gerealiseerde productie, het oordeel over de orderpositie

en de verwachte ontwikkeling van de personeelssterkte in het lopende kwartaal. Al deze indicatoren zijn voor de bouw nog steeds positief, maar wel minder positief dan drie maanden geleden. Meer bedrijven verwachten een stabilisatie van het huidige, gunstige, beeld, in plaats van een verdere verbetering. In de afgelopen elf kwartalen was de bouwsector steeds de sector met het hoogste ondernemersvertrouwen. Nu eindigt de bouwsector op de tweede plaats.

Sentiment meest positief in informatie en communicatie

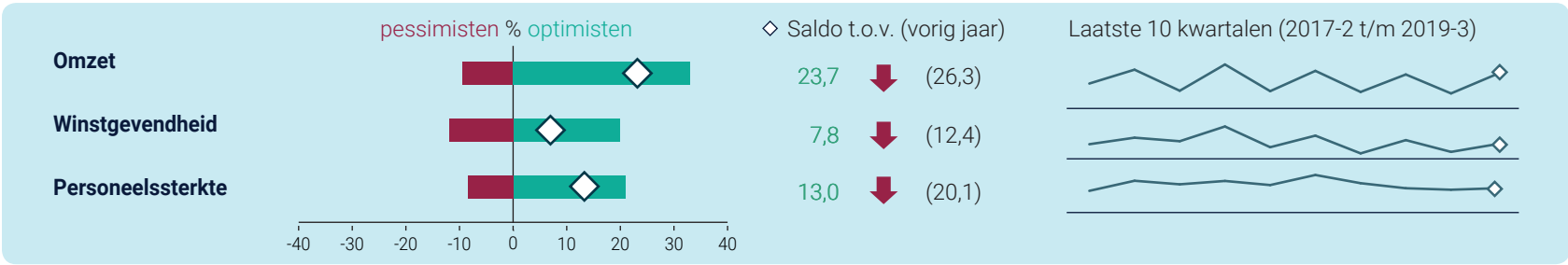
Aan het begin van het derde kwartaal komt het ondernemersvertrouwen in de sector informatie en communicatie uit op 25,0. Daarmee is het vertrouwen in deze sector het hoogst van alle sectoren. Ook is dit het hoogste ondernemersvertrouwen in deze sector sinds het begin van de metingen in 2008. Ten opzichte van het voorgaande kwartaal nam het vertrouwen met 7,1 punten toe. Deze verbetering kan met name toegeschreven worden aan een fors verbeterde omzetverwachting ten opzichte van het voorgaande kwartaal.

Forse toename vertrouwen delfstoffenwinning

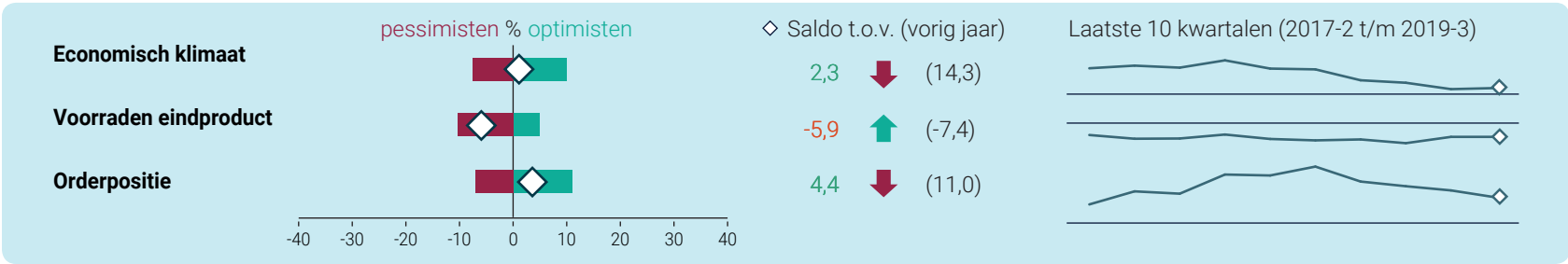
In de delfstoffenwinning neemt het ondernemersvertrouwen opvallend toe. In het voorgaande kwartaal waren ondernemers in deze sector met een vertrouwen van -1,0 nog licht negatief gestemd. Het vertrouwen in deze sector is gestegen tot 8,9, waardoor ondernemers in de delfstoffenwinning nu positief gestemd zijn. De toename van het vertrouwen in de delfstoffenwinning is met name het gevolg van een fors verbeterde verwachting voor de productie in het lopende kwartaal.

Dashboard Conjunctuurenquête Nederland Uitkomsten vergeleken met een jaar eerder

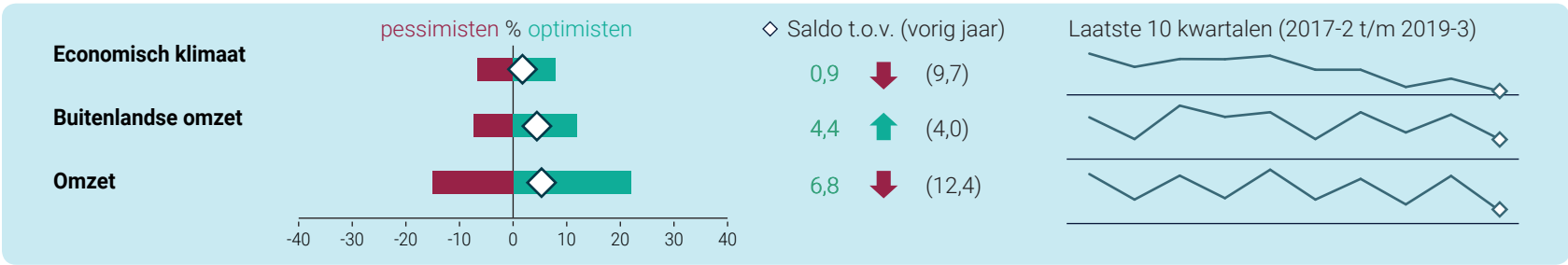
Ontwikkelingen - tweede kwartaal

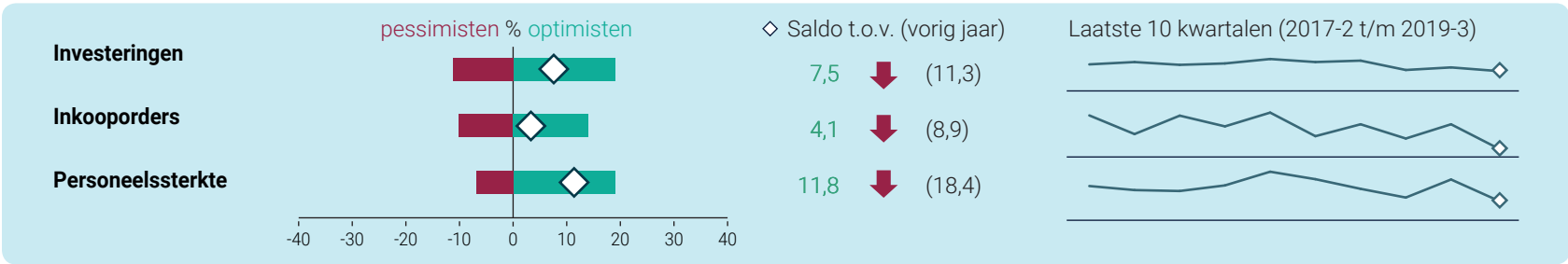
Beoordelingen van de ondernemer Begin derde kwartaal

Verwachte ontwikkelingen derde kwartaal

Verwachte bedrijfsvoering derde kwartaal

Ondernemers minder positief

De afname van het ondernemersvertrouwen is terug te zien in het COEN-dashboard. Bij de meeste indicatoren hebben de positief gestemde ondernemers de overhand op de negatief gestemde ondernemers, maar op twee indicatoren na is het beeld minder positief dan in hetzelfde kwartaal vorig jaar.

Ontwikkelingen tweede kwartaal

Hoe lees ik het Dashboard Conjunctuurenquête Nederland?

Onderwerp In de Conjunctuurenquête Nederland worden ondernemers naar hun oordeel gevraagd over verschillende onderwerpen. Er is een verschil tussen terugblikken op het vorige kwartaal en verwachtingen voor het huidige kwartaal. Hierdoor kan een onderwerp twee keer voorkomen in het dashboard. De koppen die boven de onderwerpen staan, geven aan of het om terugblikken of verwachtingen gaat. **Staafdiagram** (pessimisten/optimisten): de vragen over de onderwerpen in het dashboard kunnen de ondernemers beantwoorden met verbetering, verslechtering, of onveranderd. In deze grafiek is het percentage optimisten (ondernemers die verbetering zien/verwachten) afgezet tegen de pessimisten (zij die verslechtering zien/verwachten). De witte ruit geeft het saldo hiervan weer.

Saldo Het saldo is het verschil tussen het percentage optimisten en het percentage pessimisten, dat ook terug te zien is in het staafdiagram. Positieve waarden (meer optimisten dan pessimisten) worden groen weergegeven, negatieve saldi (meer pessimisten dan optimisten) worden rood weergegeven. **T.o.v. vorig jaar** Het saldo van hetzelfde onderwerp in hetzelfde kwartaal een jaar eerder is tussen haakjes weergegeven. Er is gekozen voor hetzelfde kwartaal een jaar eerder, om eventuele seizoeneffecten uit te sluiten. De groene pijl naar boven of rode pijl naar beneden geeft aan of er sprake is van respectievelijk een verbetering of verslechtering. **Lijndiagram** (laatste 10 kwartalen): per onderwerp wordt de ontwikkeling in de laatste 10 kwartalen weergegeven. Hierop is geen seizoencorrectie toegepast. De zwarte horizontale lijn is de nullijn. Het saldo in het laatste kwartaal is met een witte ruit weergegeven.

Personeelssterkte minder gegroeid

Over de ontwikkeling van de personeelssterkte zijn ondernemers per saldo minder positief dan in hetzelfde kwartaal vorig jaar. Per saldo zag 13 procent van de ondernemers het personeelsbestand in het tweede kwartaal toenemen tegen ruim 20 procent in hetzelfde kwartaal vorig jaar. Per saldo wist 24 procent van de ondernemers de omzet in het afgelopen kwartaal te vergroten. In het tweede kwartaal van 2018 was dat bij ruim 26 procent van de bedrijven het geval. De afname van het saldo bij de omzetontwikkelingen, komt met name omdat de groep ondernemers die een gelijkblijvende omzet rapporteert groter is geworden, ten koste van de groep waarvan de omzet is toegenomen. Ook bij de winstgevendheid was het beeld minder positief. Per saldo zag krap 8 procent de winstgevendheid verbeteren tegen ruim 12 procent vorig jaar in het tweede kwartaal.

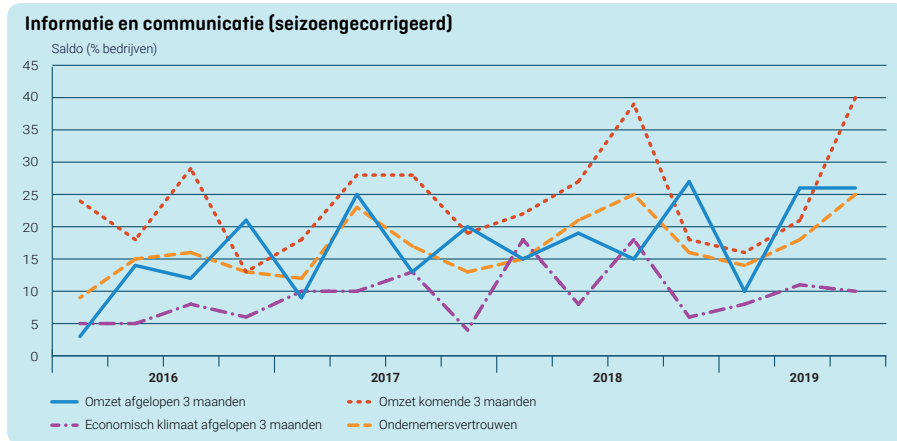
Ondernemer minder positief over economisch klimaat

De ondernemers zijn minder positief over de ontwikkeling van het economisch klimaat in het tweede kwartaal dan vorig jaar het geval was. Ook voor wat betreft de verwachting voor het derde kwartaal is het beeld verslechterd. Vorig jaar voorzag per saldo bijna 10 procent van de ondernemers een verbetering voor het derde kwartaal. Dit jaar is dat bij slechts een fractie van de bedrijven (1 procent) het geval. Over de voorraden eindproduct zijn ondernemers iets minder negatief dan in het hetzelfde kwartaal vorig jaar.

Verwachtingen derde kwartaal minder positief

De verwachtingen voor het derde kwartaal voor de totale omzet, de export, inkooporders, personeel en investeringen zijn per saldo weliswaar positief, maar over de volle breedte minder positief dan in 2018 het geval was.

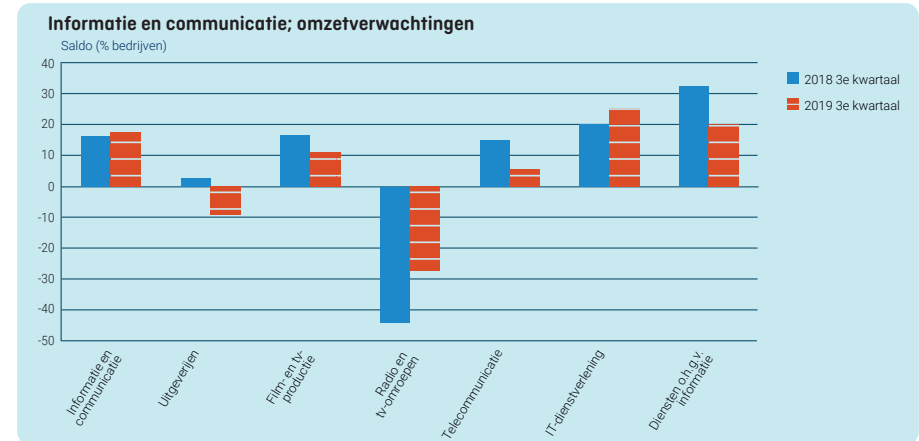
Hoogste ondernemersvertrouwen binnen sector informatie en communicatie

Eerder in dit rapport is beschreven dat het ondernemersvertrouwen in de sector informatie en communicatie het hoogste is van alle sectoren. Het ondernemersvertrouwen binnen deze sector ligt op het hoogste niveau sinds de start van de meting eind 2008 en komt uit op een saldo van 25. Hieronder worden de verschillende indicatoren die hieraan ten grondslag liggen nader toegelicht. Daarnaast worden verschillende deelsectoren binnen deze bedrijfstak uitgelicht.

Verschillen tussen indicatoren

Het ondernemersvertrouwen van de sector informatie en communicatie is opgebouwd uit drie indicatoren: de omzetverwachting over de komende drie maanden, de ontwikkeling van de omzet in de afgelopen drie maanden en het economische klimaat van de afgelopen drie maanden. In de bovenstaande grafiek is te zien dat de omzetverwachting van de ondernemers voor het lopende kwartaal de belangrijkste factor is voor de groei van het ondernemersvertrouwen. De indicator ligt fors hoger dan een kwartaal eerder. Seizoengecorrigeerd verwacht per saldo 40 procent van de ondernemers in de informatie en communicatie een omzetgroei in het derde kwartaal. Drie maanden geleden lag dit saldo op 21 procent.

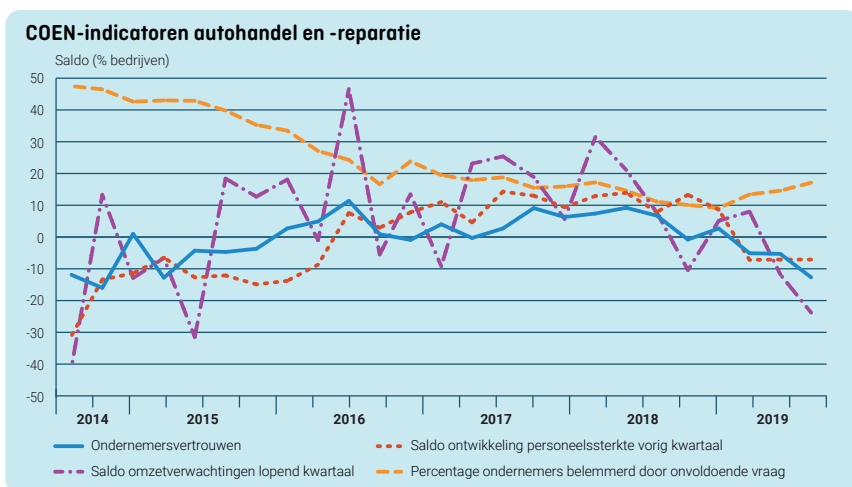

Omzetverwachtingen binnen deelsectoren

Bovenstaande grafiek geeft voor verschillende branches binnen de informatie en communicatie de omzetverwachtingen van ondernemers weer. De weergegeven saldi zijn niet gecorrigeerd voor seizoeninvloeden. Om desondanks een goed inzicht in de ontwikkeling te krijgen, is een vergelijking gemaakt met saldi van een jaar eerder. Tussen de deelsectoren zijn grote verschillen waarneembaar. Ondernemers zijn per saldo het meest positief over de verwachte omzet in het lopende kwartaal binnen de deelsectoren IT-dienstverlening en diensten op het gebied van informatie. Per saldo verwacht respectievelijk 25 en 20 procent van de ondernemers in deze deelsectoren een omzetgroei in het derde kwartaal. Ook in het derde kwartaal van 2018 waren dit de deelsectoren waar het grootste aandeel ondernemers omzetgroei verwacht. Uitgeverijen en radio- en televisieomroepen voorzien een krimp van de omzet. Met saldi van respectievelijk -27 en -9 procent geven de ondernemers binnen deze deelsectoren een negatief signaal af over de omzetverwachting in het derde kwartaal. Een jaar eerder verwachtten de uitgeverijen met een saldo van 3 procent juist omzetgroei. Het totale ongecorrigeerde saldo van de informatie en communicatiesector komt per saldo uit op 18 procent.

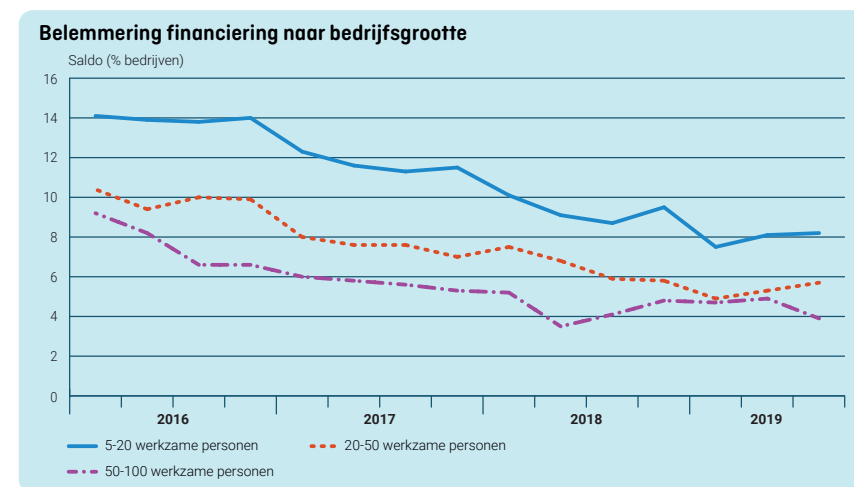
Bron: CBS, EIB, MKB Nederland, VNO-NCW. [Detailinformatie over omzetverwachtingen en seizoengecorrigeerde cijfers](#) (conform de [webtoegankelijkheidsrichtlijnen](#) voor visueel beperkten) vindt u op StatLine.

Autohandel en -reparatie verwacht moeilijke periode

De index van het ondernemersvertrouwen is voor de Autohandel en -reparatiebranche voor het derde kwartaal op rij negatief. Het vertrouwen is dit kwartaal met 7,4 punten afgenomen tot een niveau van -12,7. De autobranche is op dit moment de enige branche waarvoor de stemmingsindicator een negatieve score laat zien. Meerdere indicatoren voor deze branche dragen bij aan de daling van het ondernemersvertrouwen. In de afgelopen jaren is de omzet tot 2017 toegenomen en daarna is een dalende lijn ingezet. De omzetpieken die steeds in het vierde kwartaal optreden zwakken na 2017 af en de dip in het derde kwartaal wordt dieper. De toename van personeel vanaf het vierde kwartaal van 2015 tot en met het vierde kwartaal van 2018 is vanaf 2019 veranderd in een kleine afname. Onvoldoende vraag naar producten en diensten wordt vanaf het eerste kwartaal van 2019 steeds vaker als belemmering voor de bedrijfsvoering genoemd.

Financiering grotere belemmering voor kleine dan voor grote bedrijven

Voor kleine bedrijven is financiering nog steeds een grotere belemmerende factor dan voor grote bedrijven. 8 procent van de bedrijven tot 20 werkzame personen ziet financiering als een belemmerende factor. Bij bedrijven met 50 tot 100 werknemers is dat half zoveel: 4 procent. De afgelopen jaren is financiering in afnemende mate als belemmering voor de bedrijfsvoering genoemd door ondernemers. Het verschil tussen de grootteklassen is tegelijk afgenomen. Het is met name voor kleine bedrijven makkelijker geworden om financiering te krijgen nu de economie groeit en de risico's op ondernemen afnemen.

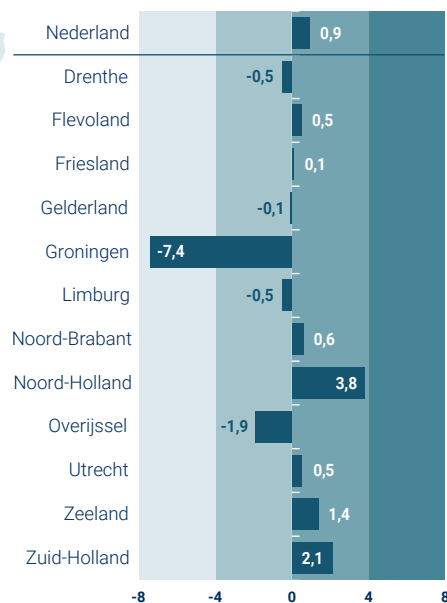
Voor het totale bedrijfsleven gaat de afname geleidelijk, maar er zijn verschillen tussen bedrijfstakken. Voor de bedrijfstak horeca, met veel kleine bedrijven, gaat de ontwikkeling voor bedrijven vanaf 20 werkzame personen snel. Het aantal bedrijven dat financiering als belemmering ervaart, zakt in een jaar tijd van 16 procent naar circa 8 procent. Bij bedrijven tot 20 werkzame personen zet de daling pas een jaar later in en duurt nog steeds voort.

Bron: CBS, EIB, MKB Nederland, VNO-NCW. Detailinformatie over [autohandel](#) en [financiering](#) (conform de webtoegankelijkheidsrichtlijnen voor visueel beperkten) vindt u op StatLine.

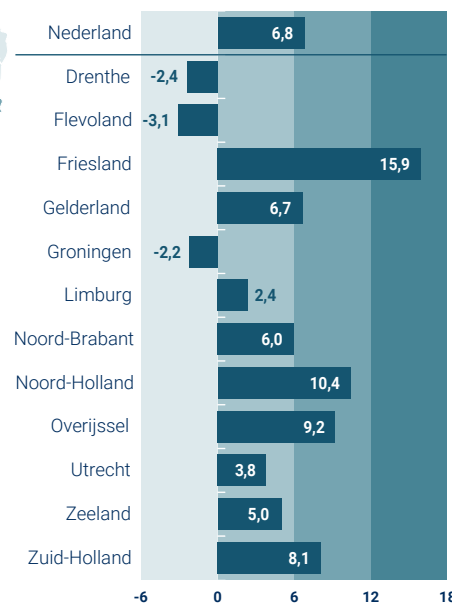
Verwachte ontwikkelingen bedrijfsleven per provincie

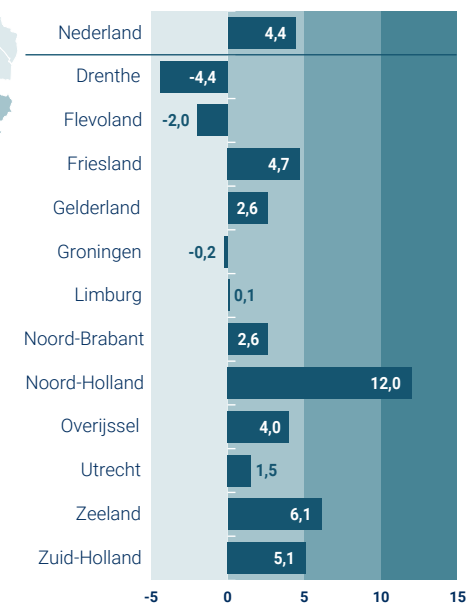
Economisch klimaat

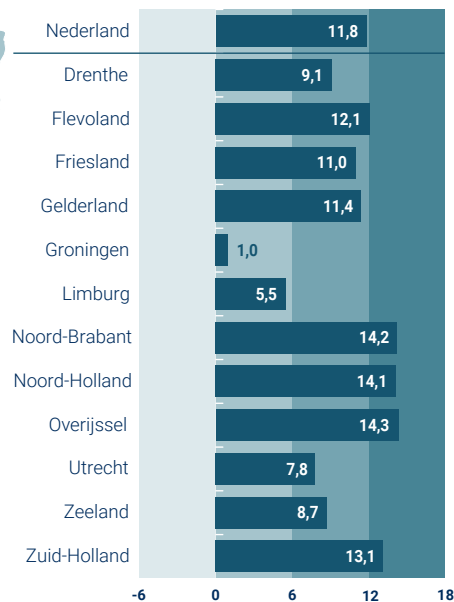
Omzet

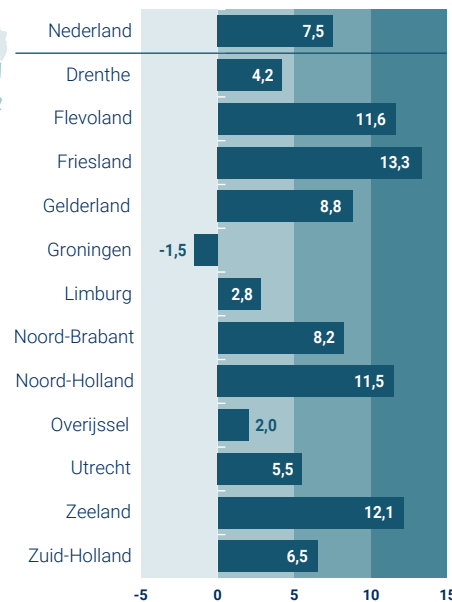
Buitenlandse omzet

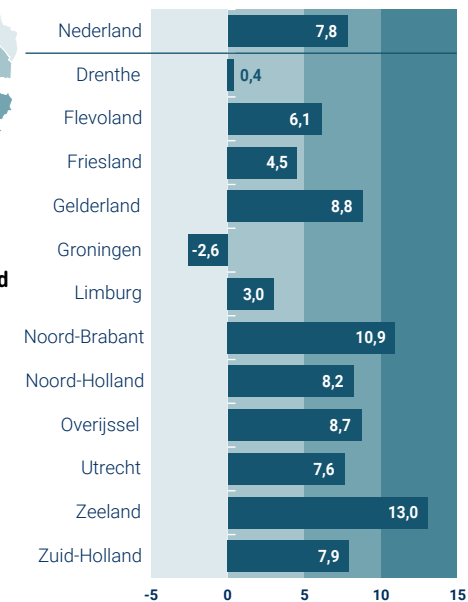
Personeelssterkte

Investerings

Ontwikkelingen winstgevendheid 2e kwartaal

Bron: CBS, EIB, KVK, MKB Nederland, VNO-NCW. Detailinformatie (conform de webtoegankelijkheidsrichtlijnen voor visueel beperkten) vindt u op [StatLine](#).

Ondernemers in Noord-Holland meest positief gestemd

De resultaten van de conjunctuurenquête laten verschillen zien tussen de provincies. Bij de zes indicatoren die hier worden belicht zijn ondernemers uit Friesland het meest positief gestemd over de omzet en de investeringen en zien ondernemers in Zeeland het vaakst een toename in de winstgevendheid. Over het algemeen zijn de ondernemers uit Noord-Holland, net als vorig kwartaal, het meest positief gestemd over de vooruitzichten voor het komende kwartaal en zijn ondernemers uit Groningen, in tegenstelling tot ondernemers uit de andere provincies, licht pessimistisch gestemd.

Ondernemers in Groningen licht pessimistisch over economisch klimaat

Over het economisch klimaat hebben in Groningen de pessimistisch gestemde ondernemers de overhand. Per saldo verwacht -7,4 procent van de ondernemers een verslechtering van het economisch klimaat in het derde kwartaal. In Noord-Holland zijn de ondernemers met een saldo van 3,8 procent het meest positief gestemd over het economisch klimaat. Voor de meeste provincies schommelt het saldo van deze indicator rond de 0 procent. Dit komt door het hoge aandeel (>80 procent) ondernemers dat hierover neutraal gestemd is.

Positieve omzetverwachtingen in Friesland

Het aandeel ondernemers dat een omzettoename verwacht in het derde kwartaal is het grootst in Friesland. Per saldo verwacht 15,9 procent van de ondernemers in die provincie dat de omzet in het derde kwartaal hoger uitvalt dan een kwartaal eerder. In de provincies Drenthe, Flevoland en Groningen is het aantal ondernemers dat een afname van

de omzet verwacht iets groter dan het aantal ondernemers dat een toename voorziet, waardoor het saldo licht negatief is. In de overige provincies is het saldo positief.

Toename export verwacht in Noord-Holland

Met een saldo van 12,0 procent zijn ondernemers in Noord-Holland het meest positief gestemd over de export. Dit saldo is ruimschoots hoger dan het landelijk gemiddelde van 4,4 procent. In de provincies Groningen en Limburg verwachten ondernemers per saldo geen toe- of afname van de buitenlandse omzet.

In alle provincies toename personeelssterkte verwacht

Voor alle provincies geldt dat het aantal ondernemers dat een toename van de personeelssterkte verwacht groter is dan het aantal ondernemers dat hierin een afname verwacht. Tussen de provincies zijn echter behoorlijke verschillen. Ondernemers in de provincies Noord-Brabant, Noord-Holland en Overijssel laten allen een saldo van ongeveer 14 procent zien, terwijl in Groningen positief gestemde ondernemers maar net de overhand hebben (1,0 procent).

Investeringsgroei verwacht in Friesland

In Friesland verwachten ondernemers in 2019 meer te investeren dan in 2018. Het saldo komt in deze provincie uit op 13,3 procent. Groningen is de enige provincie waar ondernemers licht pessimistisch gestemd zijn over de investeringen. Landelijk is het saldo 7,5 procent.

Winstgevendheid toegenomen in Zeeland

Door Zeeuwse ondernemers is relatief gezien het vaakst melding gemaakt van een positieve ontwikkeling van de winstgevendheid. Bij per saldo 13,0 procent van de ondernemers in Zeeland is de winstgevendheid in het tweede kwartaal van 2019 toegenomen ten opzichte van een kwartaal eerder. Net als bij de investeringsverwachtingen zijn ook hier de Groningse ondernemers licht pessimistisch gestemd over de winstgevendheid. Het saldo in die provincie komt uit op -2,6 procent.

Kerntabel Ondernemersvertrouwen en Conjunctuurenquête Nederland

Ondernemersvertrouwen			
	2019 1e kwartaal	2019 2e kwartaal	2019 3e kwartaal
Totaal bedrijfsleven	10,6	12,0	10,6
Delfstoffenwinning	4,4	-1,0	8,9
Industrie	5,8	6,7	3,9
Bouwnijverheid	31,2	27,8	20,6
Autohandel en -reparatie	-5,1	-5,3	-12,7
Groothandel	15,3	13,4	12,9
Detailhandel	4,9	10,9	7,6
Vervoer en opslag	-0,2	8,4	10,3
Horeca	11,9	8,6	7,4
Informatie en communicatie	13,7	17,9	25,0
Verhuur en handel onroerend goed	3,5	7,2	1,5
Zakelijke dienstverlening	17,1	13,0	15,3

Verwachtingen voor het derde kwartaal niet seizoen gecorrigeerd saldo percentage bedrijven			
	Omzet	Personeel	Economisch klimaat
Totaal bedrijfsleven	6,8	11,8	0,9
Delfstoffenwinning	26,4	24,7	6,0
Industrie	-2,1	4,8	0,5
Bouwnijverheid	27,1	17,8	-1,7
Autohandel en -reparatie	-23,8	0,2	-14,2
Groothandel	6,6	15,4	2,4
Detailhandel	-3,1	10,1	3,0
Vervoer en opslag	3,8	4,2	1,0
Horeca	12,6	5,5	-3,9
Informatie en communicatie	17,6	19,9	3,0
Verhuur en handel onroerend goed	16,1	7,5	-4,2
Zakelijke dienstverlening	7,0	18,6	4,6

Colofon

Uitgave

Augustus 2019

Dit rapport verschijnt ieder kwartaal op ondernemersplein.kvk.nl/coen.

Wilt u meer informatie?

Neem dan contact op met één van de COEN-partnerorganisaties:

www.cbs.nl

088 570 70 70 - info@cbs.nl

Ondernemersplein
Eén antwoord van de overheid

www.kvk.nl

088 585 15 85 - kennisdesk@kvk.nl

KVK

www.eib.nl

020 205 16 00 - eib@eib.nl

eib
Economisch Instituut
voor de Bouw

www.mkb.nl

www.vno-ncw.nl

070 349 03 49 - amirkhan@vnoncw-mkb.nl

MKB
Nederland
V N O N C W

Meer informatie?

Kijk op Statline. Hier treft u alle data uit deze uitgave aan conform de webtoegankelijkheidsrichtlijnen voor visueel beperkten.

[Ondernemersvertrouwen naar bedrijfstak](#)

[Ondernemersvertrouwen naar provincie](#)

[Conjunctuurenquête naar bedrijfstak](#)

[Conjunctuurenquête naar regio \(landsdeel/provincie/COROP\)](#)

[Conjunctuurenquête naar bedrijfsgrootte](#)

Deze uitgave is te downloaden op:
ondernemersplein.kvk.nl/coen

